

УДК 342.042
DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2019.175371>

Волошин Юрій Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
декан Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
ORCID 0000-0002-3459-9876

Єпіфанов Олександр Володимирович,
кандидат юридичних наук, начальник управління
охорони культурної спадщини
Міністерства культури України
ORCID 0000-0001-2388-3454

Марцеляк Олег Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0001-2776-6789

Карпачова Ніна Іванівна,
кандидат юридичних наук, Заслужений юрист
України, віце-президент Союзу юристів України,
професор Київського університету права
Національної Академії наук України
ORCID 0000-0001-5776-8297

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ДЕРЖАВ

Метою дослідження є визначення міжнародно-правових стандартів у сфері захисту культурної спадщини та правових актів, спрямованих на імплементацію відповідних норм у національне законодавство держави. **Методологічна база дослідження** поєднує в собі загальнонаукові та спеціальні наукові концепції, теорії і методи. В якості методологічної бази дослідження використовуються такі методи пізнання, як історичний, методи компаративного аналізу, емпіричного узагальнення, моделювання та абстрагування, діалектичний, системний, комплексний та інші. Так, для пізнання юридичного змісту поняття «охорона культурної спадщини» використовується діалектичний метод. Методи моделювання та абстрагування використані в процесі дослідження процесів імплементації міжнародно-правових стандартів охорони культурної спадщини. Широко також використовуються загально-гносеологічні прийоми пізнання – індукції, дедукції, аналізу та синтезу, що дозволило вирішити завдання дослідження онтологічної та практично-праксіологічної парадигми охорони культурної спадщини у сучасних умовах конституційно-правового розвитку. **Наукова новизна** дослідження полягає у тому, що вперше актуалізовано питання імплементації міжнародно-правових актів у сфері захисту та охорони культурної спадщини в ракурсі сучасних загальносвітових викликів. **Висновки.** В результаті проведеного дослідження слід відзначити наступні найважливіші характерні ознаки міжнародно-правових стандартів охорони культурної спадщини та їх імплементації до національної правової системи: забезпечення громадян держави юридичними засобами використання норм міжнародних договорів про охорону культурної спадщини; опосередковування національної імплементації міжнародних договорів усіма видами юридичної діяльності держави; необхідність офіційного опублікування імплементованого міжнародного договору про охорону культурної спадщини; насиченість міжнародних договорів про охорону культурної спадщини оціночними поняттями, високий рівень абстрактності їх приписів; вплив на практику реалізації норм досліджуваних міжнародних договорів актів міжнародних правозастосувальних органів; наявність міжнародних механізмів, що здійснюють контроль за впровадженням у життя міжнародних зобов'язань, узятих на себе державами згідно договорів про захист культурної спадщини.

Ключові слова: культурна спадщина, міжнародно-правові стандарти, імплементація, захист культурної спадщини, міжнародні акти.

Волошин Юрій Алексеевич, доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины, декан факультета международных отношений Национального авиационного университета; Епифанов Александр Владимирович, кандидат юридических наук, начальник управления охраны культурного наследия Министерства культуры Украины; Марцеляк Олег Владимирович, доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой конституционного права, юридического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко; Карпачева Нина Ивановна, кандидат юридических наук, заслуженный юрист Украины, вице-президент Союза юристов Украины, профессор Киевского университета права Национальной Академии наук Украины

Международно-правовые стандарты в сфере охраны культурного наследия и их имплементация в национальное законодательство государств

Целью исследования является определение международно-правовых стандартов в сфере защиты культурного наследия и правовых актов, направленных на имплементацию соответствующих норм в национальное законодательство государства. **Методологическая база** исследования сочетает в себе общенаучные и специальные научные концепции, теории и методы. В качестве методологической базы исследования используются такие методы познания, как исторический, методы

сравнительного анализа, эмпирического обобщения, моделирования и абстрагирования, диалектический, системный, комплексный и другие. Так, для познания юридического содержания понятия «охрана культурного наследия» используется диалектический метод. Методы моделирования и абстрагирования использованы в процессе исследования процессов имплементации международно-правовых стандартов охраны культурного наследия. Широко также используются гносеологические приемы познания - индукции, дедукции, анализа и синтеза, что позволило решить задачу исследования онтологической и практически прагматической парадигмы культурного наследия в современных условиях конституционно-правового развития. **Научная новизна исследования** заключается в том, что впервые актуализирован вопрос имплементации международно-правовых актов в сфере защиты и охраны культурного наследия в ракурсе современных общемировых вызовов. **Выводы.** В результате проведенного исследования следует отметить следующие важнейшие характерные признаки международно-правовых стандартов охраны культурного наследия и их имплементации в национальной правовой системе: обеспечение граждан государства юридическими средствами использования норм международных договоров об охране культурного наследия; опосредствования национальной имплементации международных договоров всеми видами юридической деятельности государства; необходимость официального опубликования реализованы международного договора об охране культурного наследия; насыщенность международных договоров об охране культурного наследия оценочными понятиями, высокий уровень абстрактности их предписаний; влияние на практику реализации норм исследуемых международных договоров актов международных правоприменительных органов; наличие международных механизмов, осуществляющих контроль за внедрением в жизнь международных обязательств, взятых на себя государствами по договорам о защите культурного наследия.

Ключевые слова: культурное наследие, международно-правовые стандарты, имплементация, защиту культурного наследия, международные акты.

Voloshin Yuriy, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine Dean of the Faculty of International Relations National Aviation University; Yepifanov Alexander, Doctor of Law, Head of the Department for the Protection of Cultural Heritage Ministry of Culture of Ukraine; Martelyak Oleg, Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional Law, Faculty of Law Kiev National University the name of Taras Shevchenko; Karpachova Nina, Candidate of Sciences (Law), Honored Lawyer of Ukraine Vice-President of the Union of Lawyers of Ukraine Professor of Kyiv University of Law National Academy of Sciences of Ukraine

International legal standards in the field of protection of cultural heritage and their implementation in the national legislation of the states

The aim of the study is to define international legal standards in the field of protection of cultural heritage and legal acts aimed at the implementation of relevant standards in the national legislation of the state. **The methodological base** of the research combines general scientific and special scientific concepts, theories and methods. Such methods of cognition as historical, comparative analysis, empirical generalization, modeling and abstraction, dialectical, systemic, complex, and others are used as the methodological base of the research. So, for the knowledge of the legal content of the concept "protection of cultural heritage" the dialectic method is used. The methods of modeling and abstraction are used in the process of studying the implementation of international legal standards for the protection of cultural heritage. Gnoseological methods of cognition are also widely used - induction, deduction, analysis and synthesis, which made it possible to solve the problem of studying the ontological and practically praxeological paradigm of cultural heritage in the modern context of constitutional and legal development. **The scientific novelty** of the research lies in the fact that the issue of the implementation of international legal acts in the field of protection and preservation of cultural heritage from the perspective of contemporary global challenges has been actualized for the first time. **Conclusions.** As a result of the study, the following most important characteristics of international legal standards for the protection of cultural heritage and their implementation in the national legal system should be noted: providing citizens of the state with legal means of using the norms of international treaties on the protection of cultural heritage; mediation of the national implementation of international treaties by all types of legal activities of the state; the need for official publication implemented an international treaty on the protection of cultural heritage; the saturation of international treaties on the protection of cultural heritage with evaluative concepts, the high level of abstractness of their requirements; influence on the practice of implementing the norms of the studied international treaties of acts of international law enforcement agencies; the presence of international mechanisms that monitor the implementation of international obligations undertaken by states under treaties for the protection of cultural heritage.

Keywords: cultural heritage, international legal standards, implementation, protection of cultural heritage, international acts.

Постановка проблеми. Охорона культурної спадщини є однією з найважливіших функцій сучасної правової держави, зважаючи на ту визначальну роль, яку відіграє збереження культурних пам'яток у структурі захисту національних інтересів.

Виходячи з подібного розуміння значення культурної спадщини для подальшого розвитку держави і суспільства, слід зазначити, що успішна політична, економічна, соціальна, правова модернізація, що знаходить своє відображення у реалізації масштабної конституційної реформи, є неможливою без належного забезпечення конституційних культурних прав громадян, з комплексу яких випливає конституційний обов'язок держави щодо охорони культурної спадщини.

Актуальність та своєчасність дослідження конституційно-правових засад охорони культурної спадщини обумовлюється, крім іншого, цілою низкою організаційно-правових та функціональних проблем, що викликані недосконалістю чинного законодавства та потребою в удосконаленні окремих інституціональних механізмів здійснення відповідних повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, а також фактичними чинниками, що безпосередньо впливають на практичний стан реалізації державної політики охорони культурної спадщини та імплементації міжнародно-правових норм в національне законодавство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання охорони культурної спадщини та забезпечення конституційних культурних прав були предметом дослідження багатьох вчених, серед яких слід окремо відзначити внесок таких науковців, як В.І. Акуленко, М. О. Баймуратов, О.М. Биков, М. М. Богуславський, Ю.Г. Барабаш, Ю. О. Волошин, О.М. Гавриленко, О.М. Головки, В. О. Горбик, Т. Г. Каткова, О. Р. Копієвська, О. Л. Копиленко, С. І. Кот, Н. І. Кудерська, Ю. В. Опалько, І. В. Пивовар, К. А. Поливач, Ю.І. Римаренко, Т.Л. Сироїд, В.О. Серьогін, І.Д. Сліденко, В. Ю. Степанов, В. Д. Холодок, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та ін.

Метою дослідження є визначення міжнародно-правових стандартів у сфері захисту культурної спадщини та правових актів, спрямованих на імплементацію відповідних норм у національне законодавство держави.

Викладення основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку світової спільноти на перший план політичного життя держав виходить проблема захисту культурних прав людини, які, серед інших основних прав і свобод, визнаються базовою цінністю демократичної і правової держави, у тому числі – в частині охорони культурної спадщини.

При цьому більшість держав об'єднали зусилля з метою пошуку ефективних ст механізмів збереження культурної спадщини. Питання захисту об'єктів культурної спадщини та забезпечення культурних прав особи та людства загалом стали безпосереднім предметом правового регулювання багатьох універсальних та регіональних міжнародних договорів, розроблених в Організації Об'єднаних Націй, її спеціалізованих установах, Ради Європи, нормотворчих інститутах Європейського Союзу тощо, причому через процедуру ратифікації цих договорів відбувається постійний процес конституціоналізації універсальних та регіональних міжнародно-правових стандартів у вказаній сфері.

Одним із показників участі держави в процесі забезпечення охорони культурної спадщини виступає законодавча і судова практика, практика діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, і, передусім, ступінь відображення в них міжнародних стандартів у відповідній сфері суспільних відносин.

Актуальним є визначення основних напрямів впливу міжнародних стандартів охорони культурної спадщини на національну правову систему, оскільки саме на внутрішньодержавному рівні має відбуватись забезпечення реалізації міжнародно-правових норм у повсякденному житті суспільства. Завдання міжнародної спільноти полягає лише у створенні механізмів контролю ступеня такого забезпечення, через які безпосередня реалізація, не опосередкована рівнем національної правової системи, є неможливою.

Міжнародних механізмів охорони культурної спадщини виступає впливом на внутрішньодержавну практику реалізації конституційних повноважень органів публічної влади у даній сфері суспільних відносин в умовах суттєвого посилення фундаментальних процесів глобальної та регіональної міждержавної інтеграції, особливо зважаючи на ту обставину, що у конституційно-правовій доктрині остаточно ще не вироблено ефективні концептуальні підходи до визначення оптимальної моделі комплексної імплементації міжнародно-правових стандартів охорони культурної спадщини на тлі інтенсифікації впровадження європейських правових стандартів, теоретичної моделі державної політики та її реалізації щодо забезпечення культурних прав особистості, що вбачається досить важливим завданням у сучасному культурно-цивілізаційному вимірі, який має безпосереднє відображення, у тому числі, у нормативно-правовому середовищі онтологічного простору суспільного буття.

При цьому слід відзначити, що значення міжнародно-правових стандартів охорони культурної спадщини для формування ефективного внутрішнього конституційно-правового механізму знаходиться у площині декількох фундаментальних теоретико-методологічних та практичних аспектів.

По-перше, міжнародні стандарти впливають на внутрішню правотворчість у сфері охорони культурної спадщини, прикладом чого може бути визначення підводної спадщини, сформульоване у Конвенції ООН про охорону підводної культурної спадщини від 6 листопада 2001 р., ратифіковану Україною у 2006 р. [8], на підставі положень можна визначити, як мають бути внесені доповнення до чинного спеціального закону про охорону культурної спадщини в частині розширення видової характеристики об'єктів національної культурної спадщини.

По-друге, сприйняття міжнародних стандартів безпосередньо впливає на якість та ефективність національної правотворчості через імплементацію прогресивних міжнародно-правових положень до внутрішнього законодавства, запозичення певних теоретичних підходів та практичних механізмів охорони культурної спадщини, визначених універсальними та регіональними міжнародними договорами.

По-третє, для України важливе значення має імплементація та реалізація міжнародно-правових норм про охорону культурної спадщини в частині використання існуючих міжнародних механізмів у контексті зменшення негативного впливу на об'єкти культурної спадщини. Крім, єдиним дієвим способом захисту об'єктів культурної спадщини для України, як вбачається, є звернення до міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, з приводу небезпеки руйнування та порушення ідентичності, створеної представниками російської окупаційної влади.

У розглянутому контексті слід також зазначити, що світове співтовариство почало формулювати певні міжнародні стандарти і вимоги до держав, що пов'язані із забезпеченням мінімальних гарантій гідного існування і культурного розвитку людини в будь-якому суспільстві. У цьому напрямі було прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів (зокрема, в рамках ООН), котрі визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком демократичної держави. Так, преамбула до Загальної Декларації прав людини (1948 р.) [7] закріплює положення про те, що визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав, є основою свободи, справедливості та загального миру. Преамбули до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) [17] і Пакту про громадянські та політичні права (1966 р.) [18] проголошують, що всі права людини випливають із властивої людській особі гідності.

Ці універсальні стандарти фундаментального рівня знайшли відображення, серед національних конституційно-правових джерел більшості держав світу, й у Конституції України, згідно з положеннями якої

людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави (ст. 3) [9].

Національна імплементація міжнародних договорів про охорону культурної спадщини, полягає, як видається, у забезпеченні можливості використання норм таких договорів окремими громадянами (а у деяких випадках – й їхніми об'єднаннями).

Таким чином, перша особливість національної імплементації розглядуваної групи міжнародних договорів полягає у забезпеченні громадян держави юридичними засобами використання норм таких договорів.

Обсяг національної імплементації означеної групи договорів визначається тим, що цей процес здійснюється шляхом не лише правотворчої, а й правозастосувальної та правоінтерпретаційної діяльності держави, оскільки ефективність захисту культурної спадщини значною мірою залежить від діяльності судових органів. Тому опосередковування національної імплементації вказаних міжнародних договорів усіма видами юридичної діяльності держави можна розглядати як другу особливість такої імплементації.

Національна імплементаційна правотворчість, зумовлювана зазначеними договорами, може бути визначена як діяльність компетентних державних органів із санкціонування, а також встановлення, зміни чи скасування правових норм, здійснювана з метою належного виконання відповідного міжнародно-правового зобов'язання, котре впливає із чинних для держави міжнародних договорів про охорону культурної спадщини.

Така діяльність має місце:

а) при створенні нового джерела внутрішнього права шляхом санкціонування норм іншої (міжнародної) правової системи;

б) для забезпечення, у разі потреби, дії норм «новоствореного» джерела права;

в) при приведенні (обов'язковому чи необов'язковому) національного законодавства у відповідність із міжнародним договором.

Під національним імплементаційним тлумаченням норм міжнародних договорів про охорону культурної спадщини пропонуємо розуміти діяльність уповноважених державних органів із з'ясування та офіційного роз'яснення смислу таких норм з метою належного їх застосування і реалізації, а також для забезпечення відповідності цим нормам усієї юридичної практики держави.

Вплив міжнародного права на національне часто пов'язаний із приведенням останнього у відповідність із міжнародними договорами. Проте аби забезпечити належну дію такого принципу міжнародного права, як *pacta sunt servanda*, потрібно узгодити із міжнародним договором не тільки законодавство, але й будь-яку іншу юридичну діяльність держави (наприклад, так тлумачити національне законодавство, щоб воно не «йшло у розріз» із міжнародно-правовим зобов'язанням). Звідси, приведення юридичної практики держави у відповідність із міжнародно-правовим договором – це правотворча, а також правотлумачна, правозастосувальна і правореалізаційна діяльність держави, здійснювана на виконання норм міжнародного договору або під його впливом задля усунення або запобігання суперечностям (невідповідностям) між національно-юридичними явищами і цими нормами [19, 32].

Загалом, доктринальна проблема узгодженості та взаємодії міжнародно-правового та національно-правового механізмів регулювання суспільних відносин є традиційною в юридичній науці. При цьому належна внутрішньодержавна імплементація норм міжнародного права, яка остаточною мірою втілюється у відповідних актах правозастосування, становить важливу умову ефективного функціонування всього механізму правового регулювання.

Проблема співвідношення міжнародного та внутрідержавного права щодо захисту культурної спадщини передусім включає в себе питання формування міжнародного гуманітарного права як певної універсальної конструкції, що сприяє уніфікації у розумінні змісту та обсягу прав людини, виробленню певних еталонів, принципів чи стандартів, що закріплюють особливе місце і значення людини в суспільстві, а, отже, всезагальне (універсальне) визнання та захист людської гідності, прав та свобод людини.

Спеціальні міжнародні стандарти у сфері охорони культурної спадщини визначаються низкою міжнародно-правових актів, серед яких доцільно виділити та проаналізувати ті, що є найважливішими у контексті забезпечення належного режиму охорони культурної спадщини України.

По-перше, таким документом є Гаазька Конвенція від 14 травня 1954 р. про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту [2], яка є першим міжнародним договором, в якому об'єднано правові норми щодо охорони культурної спадщини у світовому масштабі.

По-друге, це Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, ратифікована Указом Президії ВР УРСР від 10 лютого 1988 р. № 5396-XI [10].

По-третє, до основоположних міжнародних джерел у сфері охорони культурної спадщини відноситься Конвенція ЮНЕСКО від 16 листопада 1972 р. про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ратифікована Указом Президії ВР УРСР від 4 жовтня 1988 р. № 6673-XI [11].

По-четверте, це Конвенція ЮНЕСКО від 2 листопада 2001 р. про охорону підводної культурної спадщини, ратифікована Законом України від 20 вересня 2006 р. № 164-V [12].

По-п'яте, слід окремо відзначити Конвенцію ЮНЕСКО від 17 жовтня 2003 р. про охорону нематеріальної культурної спадщини, до якої Україна приєдналася згідно Закону України від 6 березня 2008 р. № 132-VI [13].

Так, безпосереднім предметом захисту Гаазької Конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту визнані як рухомі об'єкти, так і нерухоми об'єкти культурних цінностей, а також музеї, бібліотеки тощо, інші центри, де зосереджені культурні цінності. В конвенції зазначено, що збитки, завдані культурним цінностям, які є об'єктами міжнародної охорони, приумножують втрати культурної спадщини всього людства. Згідно з цим документом, країни-учасниці конвенції зобов'язуються поважати культурні цінності, що захищаються конвенцією й які перебувають на їхній території й на території інших країн. Під час збройного конфлікту забороняється будь-яке використання цих цінностей, якщо воно може призвести до їх зруйнування або пошкодження. Договірні сторони повинні переслідувати й припиняти крадіжки, пограбування, акти вандалізму. Особи, винні в порушенні норм конвенції, притягаються до кримінальної відповідальності згідно з чинним національним законодавством.

Крім того, Гаазька Конвенція дає універсальне визначення культурних цінностей. Відповідно до Конвенції, культурними цінностями вважаються незалежно від їх походження та власника: цінності, рухомі та нерухомі, які мають важливе значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічні, архітектурні ансамблі, які представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукопису, книги, інші предмети художнього, історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів, музеї, великі бібліотеки, архівні сховища, а також укриття, призначені для збереження у разі озброєного конфлікту рухомих культурних цінностей, а також центри, в яких є значна кількість культурних цінностей.

У свою чергу, Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини зміцнила міжнародно-правові засади для співробітництва держав у сфері збереження всесвітньої спадщини [14]. Вона визначає ризики руйнування та знищення культурної спадщини та методи їх подолання та попередження. Конвенція, зокрема, наголошує, що культурній і природній спадщині дедалі більше загрожує руйнування, що викликається не лише традиційними причинами пошкодження, а й еволюцією соціального й економічного життя, яка погіршує їх ще більш небезпечними шкідливими й руйнівними явищами.

Важливим аспектом даного міжнародно-правового документа є визначення зобов'язання всього міжнародного співтовариства брати участь в охороні природної і культурної спадщини, надаючи колективного сприяння, яке, не замінюючи діяльності заінтересованої держави, на території якої перебуває цінність, ефективно доповнить її.

Конвенція відносить до культурної спадщини: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, предмети археологічного характеру, написи, печери, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки.

До природної спадщини Конвенція відносить: природні пам'ятки, що мають видатну універсальну цінність з точки зору естетики чи науки, геологічні утворення з суворо обмеженими зонами, що є ареалом видів тварин і рослин, які зазнають загрози й мають видатну універсальну цінність.

Конвенція стала правовою основою для створення при Організації Об'єднаних Націй Міжурядового комітету з охорони визначної культурної і природної спадщини світового значення, що називається «Комітет всесвітньої спадщини». Вибори членів Комітету мають забезпечувати справедливе представництво різних регіонів і культур світу.

Особливе місце у всесвітній системі захисту культурної спадщини посідають європейські міжнародно-правові механізми захисту культурних і природних цінностей, і не тому, що мають регіональний характер, а тому, що представляють собою широкий спектр міжнародно-правових актів та механізмів, які достатньо гармонічно охоплюють все різноманіття культур і народів, що проживають на континенті або залишили з минулих часів чи принесли с часом цінності своїх культур і традицій. Наприклад, діяльність Ради Європи у сфері культурної спадщини спрямована на сприяння різноманітності та діалогу через доступ до спадщини для посилення значення ідентичності, колективної пам'яті та взаєморозуміння між спільнотами [6, 14].

Більш ніж за сорок років Рада Європи розвинула істотний пакет правил, які відіграють важливу роль в об'єднанні і узгодженні національних політик щодо культурної і природної спадщини.

Серед європейських регіональних міжнародних договорів про охорону культурної спадщини слід відзначити такі:

- Конвенція від 3 жовтня 1985 р. про охорону архітектурної спадщини Європи, ратифікована Законом України від 20 вересня 2006 р. № 165-V [15].

- Європейська конвенція від 16 листопада 1992 р. про охорону археологічної спадщини (ратифікована ЗУ від 10 грудня 2003 р. № 1369-IV) [11], яка була прийнята зважаючи на Європейську культурну конвенцію, підписану в Парижі 19 грудня 1954 року.

- Європейська ландшафтна конвенція від 20 жовтня 2000 р., ратифікована Законом України від 7 вересня 2005 р. № 2831-IV.

- Європейська конвенція від 8 листопада 2001 р. про захист культурної спадщини в формі аудіо-, відеотворів підписана 24 січня 2006 р. [4], Україною не ратифікована.

Важливо також відзначити інші правові інструменти, що існують на міжнародному рівні у сфері охорони та управління природною спадщиною та транскордонного співробітництва, зокрема вже згадану Європейську ландшафтну конвенцію 2000 р., Конвенцію про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 р., Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи 1985 р., Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини (переглянута), 1992 р., Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами, 1980 р. та додаткові протоколи, Європейську Хартію місцевого самоврядування 1985 р., Конвенцію про біологічне різноманіття 1992 р., Конвенцію про охорону світової культурної та природної спадщини 1972 р. та Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 р. [6, 24].

Слід зазначити, що будь-який перелік актів із зазначеного питання, що наводяться в науковій та фахово-прикладній літературі не є вичерпним, оскільки окремі аспекти сфери охорони культурної спадщини можуть регулюватися в контексті більш комплексних та складних питань, а отже більш широким колом міжнародно-правових актів.

Так, наприклад нещодавно Радою Європи в рамках діяльності по боротьбі з тероризмом і організованою злочинністю, був прийнятий новий кримінально-правовий міжнародний акт – Конвенція про злочини щодо культурного майна [16], яка стосується боротьби з незаконним обігом і знищенням культурних цінностей. Цей документ спрямований на розвиток міжнародного співробітництва в сфері боротьби зі злочинами, які знищують культурну спадщину в світі. Конвенція покликана стати єдиним міжнародним договором, що криміналізує ряд правопорушень проти культурної спадщини, зокрема: крадіжка; незаконна виїмка ґрунту; імпорт та експорт; незаконне придбання і розміщення його на ринку. Конвенція також встановлює кримінальну відповідальність за підробку документів і знищення або пошкодження культурних цінностей, якщо вони вчинені умисно.

У її положеннях визначається важлива норма концептуального характеру про те, що культурна спадщина є унікальним і важливим свідком історії і ідентичності різних народів і є спільним надбанням, яке треба зберегти при будь-яких обставинах.

Отже, Рада Європи, як міжнародна організація, до якої входить 47 держав-членів, реалізує свою діяльність спрямовану на захист прав людини, плюралістичної демократії та верховенства права; сприяє усвідомленню та оцінці європейської культурної самобутності та розмаїття європейських культур [1, 218].

Висновки. Загалом можна відзначити наступні найважливіші характерні ознаки міжнародно-правових стандартів охорони культурної спадщини та їх імплементації до національної правової системи:

- забезпечення громадян держави юридичними засобами використання норм міжнародних договорів про охорону культурної спадщини;
- опосередкування національної імплементації міжнародних договорів усіма видами юридичної діяльності держави;
- необхідність офіційного опублікування імplementованого міжнародного договору про охорону культурної спадщини є іманентною особливістю національної імплементації цього договору;
- насиченість міжнародних договорів про охорону культурної спадщини оціночними поняттями, високий рівень абстрактності їх приписів;
- вплив на практику реалізації норм досліджуваних міжнародних договорів актів міжнародних правозастосувальних органів;
- наявність міжнародних механізмів, що здійснюють контроль за впровадженням у життя міжнародних зобов'язань, узятих на себе державами згідно договорів про захист культурної спадщини.

Означені особливості національної імплементації міжнародно-правових стандартів та механізмів захисту культурної спадщини мають бути належним чином враховані при здійсненні модернізації правової системи України у сучасних умовах політико-правової глобалізації та інтенсифікації процесів європейської міждержавної інтеграції.

Література

1. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : Підручник. К. : Либідь, 2002. 608 с.
2. Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/hague54.pdf
3. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. 546 с.
4. Європейська конвенція про захист культурної спадщини в формі аудіо-, відеотворів від 8 листопада 2001 р. URL: <https://rm.coe.int/168044e7c6>
5. Європейська конвенція від 16 листопада 1992 р. про охорону археологічної спадщини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_150
6. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. 546 с.
7. Загальна декларація прав людини : Документ ГА ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015
8. Конвенція ООН про охорону підводної культурної спадщини від 6 листопада 2001 р. // Міжнародні засади охорони нерухомої культурної спадщини. К. : Фенікс, 2008. С. 19-34.

9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Конвенція ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_186
11. Конвенція ЮНЕСКО від 16 листопада 1972 р. про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089
12. Конвенція ЮНЕСКО від 2 листопада 2001 р. про охорону підводної культурної спадщини URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c52
13. Конвенція ЮНЕСКО від 17 жовтня 2003 р. про охорону нематеріальної культурної спадщини URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_d69
14. Конвенція ЮНЕСКО від 16 листопада 1972 р. про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089
15. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи від 3 жовтня 1985 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_226
16. Конвенція про злочини щодо культурного майна URL: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680710435>
17. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Документ ГА ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042
18. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Документ ГА ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043
19. Раданович Н. М. Імплементативна правотворчість: деякі загальнотеоретичні аспекти // Праці Львівської лабораторії прав людини Академії правових наук України. Серія І. «Дослідження та реферати». Вип. 2. Львів, 1999. 192 с.

References

1. Butkevich, V.G. (2002). International law. Fundamentals of Theory: Textbook. K.: Lybid [in Ukrainian].
2. Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict dated May 14, 1954 URL: http://www.un.org/en/documents/decl_conv/conventions/pdf/hague54.pdf [in Ukrainian].
3. European legal standards and their implementation in Ukrainian legislation. (2013). K.: The Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian].
4. European Convention for the Protection of Cultural Heritage in the form of audio and video from November 8, 2001 URL: <https://rm.coe.int/168044e7c6> [in Ukrainian].
5. European Convention of 16 November 1992 on the Protection of the Archaeological Heritage. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_150 [in Ukrainian].
6. European legal standards and their implementation in Ukrainian legislation. (2013). K.: The Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian].
7. Universal Declaration of Human Rights: United Nations General Assembly Document dated December 10, 1948 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
8. UN Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage of November 6, 2001. (2008). International Fundamentals of the Protection of the Immovable Cultural Heritage. K.: Phoenix, 19-34 [in Ukrainian].
9. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996. (1996). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine 30,141 [in Ukrainian].
10. UNESCO Convention of 14 November 1970 on measures to ban and prevent the illegal importation, exportation and transfer of ownership of cultural property URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_186 [in Ukrainian].
11. UNESCO Convention of 16 November 1972 on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089 [in Ukrainian].
12. UNESCO Convention of 2 November 2001 on the Protection of Underwater Cultural Heritage URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c52 [in Ukrainian].
13. UNESCO Convention of 17 October 2003 on the Protection of the Intangible Cultural Heritage URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 [in Ukrainian].
14. UNESCO Convention of 16 November 1972 on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089 [in Ukrainian].
15. Convention on the Protection of the Architectural Heritage of Europe of October 3, 1985 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/994_226 [in Ukrainian].
16. Convention on Criminal Property Crime URL: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680710435> [in Ukrainian].
17. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: UN General Assembly Document dated December 16, 1966 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042 [in Ukrainian].
18. International Covenant on Civil and Political Rights: United Nations General Assembly Document dated December 16, 1966 URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].
19. Radanovich N.M. (1999) Implementation law-making: some general theoretical aspects // Proceedings of the Lviv Human Rights Laboratory of the Academy of Legal Sciences of Ukraine. Series I. "Researches and abstracts". Lviv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.01.2019 р.